

ЗМЕСТ

ДА ЛАСКАВАГА ЧЫТАЧА	3
РАЗДЗЕЛ ПЕРШЫ	4
Першае падарожжа ў Стамбул	4
Мая другая авантура ў Стамбуле	18
Трэцяя авантура ў Стамбуле. 1735 год	20
Цуд, які мне воля Божая на пачатку лекарскае практыкі дзівосна паслала	25
Што я мела ад сляпых на волі Божае	30
Габрай-купец у Адрыянопалі	32
Падарожжа з Філіпбея ў Сафію	35
Я прыехала ў Сафію	39
Князь Ракацы	51
Падарожжа і прыгоды ў Рушчуку	55
Смешны выпадак здарыўся ў Рушчуку	61
РАЗДЗЕЛ ДРУГІ	64
Я другі раз іду замуж за яго мосць пана Пільштына	64
Выезд з Нясвіжа ў Пецяярбург	67
Да Рыгі	71

Выезд з Рыгі ў Нарву	76
Зайздрасць лекарская	82
Авантура ў маю бытнасць з адным князем. Князь Галіцын з адною дамаю з Вены	84
Вяселле яго мосці пана Кізерлінга . . .	94
Авантура князёў Даўгарукіх	96
Гісторыя кіравання Анны Іванаўны . .	99
Авантура ў дарозе на начлезе	110
Пра Бірона	127
Авантура Мазепы	128
Авантура Кірылы Разумоўскага	131
Авантура аднаго габрая	155
Секта раскольнікаў	158
Гісторыя пра аднаго нібыта чарнакніжніка, маладога і вельмі вучонага чалавека ў горадзе Олміц . . .	176
РАЗДЗЕЛ ТРЭЦІ	204
Авантура з яго мосцю панам Бякерскім	204
Пра майго кавалера	221
РАЗДЗЕЛ ЧАЦВЁРТЫ	254
Другі прыезд у Стамбул	254
РАЗДЗЕЛ ПЯТЫ	285
РАЗДЗЕЛ ШОСТЫ	322

РАЗДЗЕЛ СЁМЫ	349
Пра суботні пост	349
ПЕСНЯ МАЕ КАМПАЗІЦЫІ.	355
<i>КАМЕНТАРЫІ</i>	358
Раздзел першы	358
Раздзел другі	363
Раздзел трэці	373
Раздзел чацвёрты	375
Раздзел пяты	377
Раздзел шосты	378
Раздзел сёмы	379

ДА ЛАСКАВАГА ЧЫТАЧА

На чэсць і хвалу Пану Богу, у Святой Тройцы Адзінаму, ахвярую ўсё кепскае і добрае, што мела і адпакутавала, маю і мець буду, усё гэта дзеля заслуг неба ахвярую, як таксама і гэтую кепскую кніжачку коштам падаць да друку, сам Пан Бог бачыць – не дзеля якойсьці маёй карысці ці пахвальбы, бо я пры гэтым не буду, таму што ўжо з Польшчай назаўсёды развіталася і тут, у Турцыі, жыць вырашыла, хіба што дзеля таго, каб іншыя, якія ведалі мяне, не дакаралі, што я, полька, маючы мужа і дзяцей у Польшчы, усе мае тыя часовыя пацехі пакінула, а сама адна ў чужы край без усялякае дапамогі і пацехі выправілася, каб жыць і памерці ў Бозе ў тым краі. Вось таму і хачу ў гэтай маёй кніжачцы паказаць пуціны майго жыцця і пакутаў. Крыўды, пагарды ад мужоў, дзяцей, і блізкіх, і лёкаяў маіх – яны выгналі мяне з Айчыны маёй, дык мілей мне тут жыць, у гэтай пустэльні, у спакоі, у ласцы Божай, чым у Польшчы. Усё гэта я, дасць Бог, апішу і да ўвагі мудрых людзей падам. Калі добра атрымаецца, няхай гэтым будзе Імя Божае ўслаўлена, а калі апішу як слабая, нецярплівая белагалоная, шчыра прашу прабачыць за маю працу ў сталым веку і за мае грошы, якія цяжка дасталіся і якія я з ласкі Божае выдаткавала на друкаванне гэтае кніжкі. Таксама шчыра прашу ў Святое Паньны Марыі здароўя, а пасля і збаўлення.

А
М Е
N

РАЗДЗЕЛ ПЕРШЫ

Першае падарожжа ў Стамбул

У маладым веку маім выдалі мяне мае бацькі (Яўхім Русецкі) замуж з Літвы¹, ваяводства наваградскага, за лекара Якуба Гальпіра, з якім я гэтага ж года паехала ў Стамбул, і адразу прынятыя мы былі ў прыстойных людзей, бо ён быў надзвычай добры лекар медыцыны, і Пан Бог нас блаславіў, і да нас павярнулася Фартуна. Таго разу трапіўся нам адзін турак, вялікі багатыр, султанскі чаўш², які быў сляпы на абодва вокі і калека на абедзве рукі і абедзве нагі ўжо гадоў сем, і старгаваўся ён з маім мужам за пяцьсот леваў, каб той яго вылечыў. Адразу гэты турак-чаўш даў грошы майму мужу, а муж мой узяўся яго лячыць ды так добра і шчасліва вылечыў, што мог той сам чытаць і пісаць вачыма і рукамі сваімі і хадзіць нагамі, куды хацеў, нават без кійка. Пра гэта даведаўся імператар, султан Махмед³, і шмат падарункаў атрымаў мой муж ад султана і стаў вельмі славутым лекарам у Стамбуле. Але той турак, аднак, яшчэ дэкокт піў і лекі браў, бо яшчэ не скончылася – паводле звычаю – трохмесячнае лячэнне. Аднаго дня даў яму мой муж лекі вельмі добрыя і выпрабаваныя, але таго ж дня, як выпіў гэтыя лекі, памёр наш пацыент. Тады пачаліся нападкі і

гвалт на майго мужа ад жонкі і дзяцей таго памерлага турка, што абавязкова хацелі загаду задушыць майго мужа. Яны паслалі супліку⁴ візіру⁵, а ў той час быў кепскі візір, Ісмаіл-паша, які туркаў і хрысціян душыў, як кот мышэй. І вось укінулі майго мужа ў вязніцу, каб пасля пакараць смерцю.

А я ў той час вельмі цяжка хварэла на пошасць і чары. Адну нагу мела ўсохлую і карацейшую за другую на паўлокця⁶, і ўсё цела нясцерпна балела. Аднак у такім цяжкім становішчы загадала несці мяне ў сакеце да вязніцы майго мужа і пыталася яго, што мне загадае чыніць. Ён даў мне параду, каб паслала супліку візіру, даводзячы бязвіннасць майго мужа, каб вызваліў яго з гэтае вязніцы. Так я і зрабіла. Казала напісаць турэцкую супліку і аддала яе візіру на Дыване⁷ ў прысутнасці многіх людзей і атрымала адказ, каб прыйшла ў кінды, гэта значыць у час вячэрні, і забрала рэспонс⁸. Дык зноў казала занесці мяне ў час вячэрні і атрымала рэспонс праз лёкая візірскага, каб прыйшла ў палац візірскі ахшам-карсы, гэта значыць увечары. Я вельмі здзівілася, што гэта за патрэба, каб я ўвечары па рэспонс хадзіць мусіла, а ўсе людзі яго ўдзень атрымліваюць. І зноў казала занесці мяне да вязніцы майго мужа і апавядала яму, што чула. І так мне мой муж адказаў: лепей найжахлівейшаю смерцю памерці, чым каб я ў яго адсутнасць схілілася да неабдуманга жыцця і запляміла сваё чыстае сумленне. Прыйшла ноч, і я загадала несці сябе дахаты.

тутэйшых. Пасля сказаў мне: «Гэта і для мяне нязручна, і для васпані, што далёка ад нас жывеш». І загадаў гэкім-паша пашукаць мне жытло і аптэку непадалёк ад свайго палаца. А найбліжэйшаю і найпрыстойнейшаю была аптэка і кватэра лекара габрая Фансекі, што быў маім даўнім вялікім непрыяцелем. Гэты дом і аптэку нядаўна купіў Фансека за дзесяць кес. Дык вось гэкім-паша адаслаў яму дзесяць кес, а аптэку і дом загадаў за тры дні вызваліць, бо лёкаі загад мелі такі: калі самахоць не выберацца, дык павінны яны ўсе бутлі і слоікі паразбіваць. Такім чынам той лекар выбраўся, а я з дапамогаю Пана Бога ў дом і аптэку пераехала і амаль што цэлую аптэку мела з ласкі гэкім-пашы, бо ён меў султанскую аптэку і мог даць усё, што каму хацеў. А лекар Фансека мне яму капаў, а сам, небарака, у яе ўваліўся, бо гэта было незвычайна для людзей, што тут у Стамбуле белагаловым не дазваляецца за парог ступіць, а мне можна было ў аптэцы сядзець сярод такога вялікага людскога шуму, ды яшчэ ў доме ў лекара Фансекі. Ледзь габрай не ашалеў.

Мая другая авантура ў Стамбуле

Я таму карысталася поспехам у людзей, што пачалавечы абыходзілася з імі, і вельмі імкнулася, каб дасканалы сваё рамяство ведаць, і пачало шмат людзей лячыцца ў мяне. Я ў той час жыла ў Батачы непадалёку ад Фенеру²⁴, і там жа побач жылі два лекар-габраі, адзін зваўся

Самсон, а другі – Эбеулу; яны зайздросцілі майму шчасцю, бо я шмат пацыентаў мела.

Штодзённа пад'язджала да мяне шмат турэцкіх калясак, пунсовым ды іншых колераў сукном знадворку абцягнутых, а ў той час была я вельмі маладая, семнаццаці гадоў, ды мела залатыя бранзалеты на руках за сто чырвоных злотых, на шыі на шнурках трыста чырвоных злотых, на галаве каштоўнасці, дыяментавыя пярсцёнкі, дыяментавыя кульцы²⁵ ды іншае з ласкі Пана Бога – вопратку надзвычай багатую.

Але Стамбул горад надзвычай пышны і вялікі, і ёсць там розныя людзі, дык вось задумалі два туркі, янычары²⁶, апрануцца, як белагаловыя, і ёсць тут у Стамбуле звычай, што белагаловыя завязваюць твар хусткамі, толькі вочы відаць; нанялі яны каляску турэцкую і прыехалі да мяне, просячы да сябе і кажучы, што маці іх цяжарная і хворая вельмі, каб я паехала ў дом іхні і дала ёй якія лекі. «Тут недалёка, – казалі, – у Эгіпе²⁷» – і давалі мне тры чырвоныя злотыя за дарогу.

Але Пан Бог не хацеў маёй смерці. Я тлумачыла ім, што ўжо дзве гадзіны, як прыехала па мяне каляска ад беднае кадыні, якая мае хворыя вочы, і я мушу туды ехаць. І не змаглі яны ўпрасіць мяне да свае кампаніі. А суседка-лекарка, жонка Эбеулы, адазвалася, лямантуючы, што яна адмысловая лекарка, а на мяне крычала, што я не ўмею нічога. Я тыя словы апрахандавала²⁸, села ў каляску і паехала лячыць сваю бедную кадыню, а тая габрайка-

лекарка паехала з двума янычарамі, узяўшы тры чырвоныя злотыя за дарогу, і выстраілася пышна, бо тут звычай, што і старыя, і маладыя вельмі багата ў золаце і ў каштоўнасцях заўсёды ходзяць.

Дык вось завезлі яны тую лекарку ў свой дом і там зарэзалі, а ўсе ейныя рэчы, што ў яе былі, на пяцьсот чырвоных злотых забралі, а труп у кучы конскага гною на сваім падворку закапалі. Але гэтая габрайка-лекарка мела сына-турка, які служыў у султанскім двары.

Ён паслаў супліку, каб яму можна было паўсюль у Стамбуле шукаць сваю маці. І атрымаў ферман, гэта значыць ардынанс, і як узяўся старанна і шчыра шукаць, дык знайшоў сваю маці ў кучы гною і яшчэ турэцкае дзіця двухгадовае, што мела шапачку, па-турэцку – фэз, а на ёй дзвесце чырвоных злотых.

За гэты фэз замардавалі дзіця. І знайшлі ў тым гноі хлопца-падлетка пятнаццацігадовага, які прадаваў тульбэнт, гэта значыць шалікі і хусткі, для белагаловых, і меў ён багата такіх хустак, а яны каштавалі пяцьсот леваў. За гэты тавар і замардавалі хлопца-грэка.

І напаткаў іх прысуд: разбойнікаў пакараць смерцю, а іхні двор раскідаць. А мяне Пан Езус выратаваў.

Трэцяя авантура ў Стамбуле. 1735 год

Другі габрай-лекар, сусед мой, які зваўся Самсон, быў таксама мой вялікі непрыяцель. Не ведаючы, што ўчыніць ад злосці здароўю

майму і набытку, наважыўся на такое. Загадаў ён украсці ў мяне патынак²⁹ адзін гафтаваны, у якім я штодзень хадзіла, і з тым патынкам нейкія чары, закліяцці чыніў; была ж я і без таго цяжка хвора на пошасць, а той бязбожны габрай яшчэ прырабіў, што ў мяне рукі і ногі адняліся, а таксама і розум чалавечы, бо мне здавалася, што я дзіця, што павінна ў калысцы ляжаць, і мусілі мне калыску падрыхтаваць, паслаць і калыхаць. Калі знянацку ўбачу руку альбо нагу сваю, дык усчыняю гвалт: «Забярыце ад мяне гэтыя чужыя рукі і ногі!» Я лічыла, што павінна мець рукі і ногі як гадвалае дзіцё. Мужа і найвярнейшых лёкаяў так ненавідзела, што дзеля Бога прасіла, каб яны ад мяне прэч адышлі, бо мне здавалася, што яны маюць у руках аголеныя палашы і хочуць мяне засекчы і ўсё, што ёсць у доме, пазабіраць. Калі хацела ў акно якое зазірнуць, дык бачыла нейкае страшыдла ў абліччы старога чалавека, які меў надзвычай доўгую бараду, а валасы – як тоўстыя ніткі.

І так я дзень і ноч баялася таго прывіду, што дзевяць месяцаў не спала, толькі з ласкі Пана Бога такую палёгку мела ў сваёй хваробе, што нейкі Юзаф, хлопец простага стану, знайшоўся ў Стамбуле. Ён здаваўся ў маіх вачах такім, што я на свеце не бачыла нікога мужнейшага, разумнейшага і вярнейшага. У першую сустрэчу з ім я скардзілася на мужа і лёкаяў сваіх, што хочуць забіць мяне і ўсё пазабіраць, і прасіла яго, таго Юзафа, дзеля Бога, каб служыў у мяне і тое чыніў, што я яму загадаю.